

Anna Mróz*

ANALIZA HERMENEUTYCZNA NARRACJI AUTOBIOGRAFICZNYCH W BADANIACH NOETYCZNEGO POZIOMU ROZWOJU CZŁOWIEKA

Spośród różnych sposobów ujmowania hermeneutyki (Stelmach 1989) szczególnie przydatne dla potrzeb poniższych rozważań będą dwa następujące: hermeneutyka jako teoria interpretacji i rozumienia tekstu mówionego lub pisanego oraz hermeneutyka jako metoda humanistyki. To drugie ujęcie (którego autorem jest Dilthey) związane jest z humanistyczną metodologią rozumiejącą: „Nauki humanistyczne rozumieją, w przeciwieństwie do nauk przyrodniczych, które wyjaśniają. Hermeneutyka jest nie tylko sztuką wykładni tekstu [...], ale jest też epistemologią interpretacji, metodologią, wyrazem pewnej postawy humanistycznej” (tamże, s. 6). Z tego powodu można potraktować to podejście metodologiczne jako adekwatne do przedmiotu zainteresowań szeroko rozumianej psychologii humanistycznej, a w węższym rozumieniu – psychologii personalistyczno-egzystencjalnej, w której człowiek pojmowany jest jako jednostkowy byt egzystencjalny, posiadający intencjonalność aksjologiczną i zdolny do świadomego kierowania własnym rozwojem.

Rodzi się jednak pytanie, czy można zastosować hermeneutykę jako epistemologię interpretacji w nauce empirycznej o człowieku jaką jest psychologia. W istocie jest to problem dotyczący uzasadnienia zastosowania tej metody do analizy materiału zebranego w ramach procesu celowego poszukiwania odpowiedzi na postawione (przed zebraniem materiału) pytania badawcze. Co prawda istnieje teoretyczne uzasadnienie dla powiązania psychologii z hermeneutyką zawarte w samych poglądach Diltheya. Jak zauważa Stelmach (tamże, s. 14): „[Dilthey – przyp. aut.] Swoją teorię rozumienia opiera pierwotnie na psychologii opisowej, której główne założenia formułuje. Jego zdaniem w naukach humanistycznych nie chodzi o metodyczną wiedzę na temat procesów psychicznych, lecz o ich wtórne przeżywanie, czyli po prostu rozumienie. Wykorzystał osiągnięcia psychologii, dając metodologiczne podstawy swojej koncepcji hermeneutyki. [...] Koncepcja rozumienia, formułowana przez Diltheya, oparta była

---

* Anna Mróz – doktor psychologii, adiunkt w Katedrze Psychologii Uniwersytetu Zielonogórskiego.

na psychologicznej zasadzie tożsamości ludzkiej natury. Rozumienie zaś polega na 'wstawianiu się' w sytuację innej osoby (*Hineinversetzen*)".

Pomimo faktu, że psychologia opisowa leżała u źródeł tworzenia metodologii rozumiejącej, mogą pojawić się wątpliwości co do odwrotnego procesu, mianowicie reguł stosowania interpretacji w analizie zebranego materiału empirycznego, a w konsekwencji wyciągania wniosków dotyczących procesów psychicznych. Szukając rozstrzygnięcia tego problemu, należy zacząć od teoretycznych podstaw dotyczących pojmowania samego obiektu badań, czyli człowieka i jego życia. Dopiero w następnej kolejności można przyrzeć się dokładniej regułom stosowania hermeneutyki w psychologicznych badaniach rozwoju człowieka. Taka też kolejność została zachowana w poniższych rozważaniach.

Człowiek jako osoba – filozoficzne podstawy badań w psychologii personalistyczno-egzystencjalnej

Człowiek jako obiekt badań najczęściej interesuje psychologów w zakresie swojego funkcjonowania zdeterminowanego biologicznie (uwarunkowania naturalne) i środowiskowo. Maria Straś-Romanowska utożsamia to podejście z psychologią mechanizmów regulacyjnych, na gruncie której stosuje się metodologię obiektywistyczną: „Fundamentalne założenie obiektywistycznej metodologii przyjmuje bowiem, że świat składa się z bytów odrębnych i mechanicznie powiązanych ze sobą. Opisując te byty jako części składowe świata, można dojść do opisu całej rzeczywistości. W związku z założeniami odrębności przedmiotu poznania i poznającego podmiotu uważa się, że poznanie naukowe ma charakter obiektywny” (Straś-Romanowska 1992, s. 11).

Alternatywne podejście proponuje psychologia subiektywistyczna, reprezentowana przez nurt personalistyczno-egzystencjalny. Człowiek traktowany jest jako niepodzielny, niepowtarzalny byt jednostkowy charakteryzujący się cechami osobowymi, wśród których wymienić należy między innymi świadomość introspekcyjną i refleksyjną, integrację wewnętrzną i zewnętrzną, historyczność, wolitywność i powiązaną z nią intencjonalność, potrzebę poszukiwania sensu życia (por. Adamiec 1988). Człowiek rozumiany jako osoba nie podlega więc wyłącznie determinacji zewnętrznej. Staje się świadomym twórcą swojego losu – *homo creator* (Straś-Romanowska 1992), odpowiedzialnym za swoją egzystencję (May 1995). Oznacza to, że poza sferą biologiczną, społeczną i podmiotową (gdzie dominuje motywacja adaptacyjna i woluntarystyczna) posiada także wymiar metafizyczny, na którym rodzi się nowy rodzaj motywacji – motywacja aksjologiczna, transcendentalna:

Tym, co [...] skłania do wyodrębnienia sfery metafizycznej w osobowym obrazie człowieka, jest moment przekraczania przez podmiot w procesie poznania [...] granic modelowej rze-

czywistości, czyli transcendencja. Transcendentny charakter czy zasięg doświadczania świata i siebie samego (swojego osobowego centrum) sprawia, że metafizyczna sfera egzystencji bywa identyfikowana z przeżyciami religijnymi, odmiennymi stanami świadomości, a także z doświadczeniem obiektywnych wartości (bytów idealnych) takich jak dobro, miłość, prawda. Przeżycie tych wartości, zwanych też absolutnymi czy uniwersalnymi ze względu na ich ponadczasowy charakter, ukierunkowują ludzkie działania ku drugiemu człowiekowi jako osobie o bezwarunkowej godności, nadają działaniom sens wykraczający poza logikę instrumentalizmu i adaptacji oraz podmiotowego poczucia wolności i mocy (Straś-Romanowska 1992, s. 50).

Tę właśnie metafizyczną sferę ludzkich przeżyć Anna Gałdowa (2005) określa mianem poziomu noetycznego, który odróżnia od poziomu psychologicznego w rozwoju człowieka. Ze sferą tą związane są potrzeby przekraczania biologicznych i środowiskowych uwarunkowań, poszukiwania sensu i realizacji najwyższych wartości. Dążenia te stanowią istotę rozwoju człowieka jako osoby, a więc rozwoju osobowego: „Rozwój osobowy polegałby na spełnianiu (urzeczywistnianiu, urealnianiu) bytu osobowego, tkwiących w nim immanentnie możliwości, przede wszystkim rozumności [...] przez spełnianie aktów szczególnego rodzaju: przede wszystkim odniesienia do wartości” (tamże, s. 46).

Filozoficzną podstawę powyższych poglądów stanowi Heideggerowska wizja *Dasein* jako „rzuconego projektowania” (za: Dybel 1993, s. 170). Rozumienie człowieka jako projektu rzuconego w świat oznacza jego historyczne uwarunkowanie. Z psychologicznego punktu widzenia zakłada ono ludzką potencjalność w zakresie autokreacji (spełniania projektu) w narzuconych warunkach kulturowych i środowiskowych. Potencjał ten można traktować jak motywację poziomu noetycznego w rozwoju człowieka.

Podsumowując, aby metodologia rozumiejąca mogła znaleźć zastosowanie w psychologii konieczne jest przyjęcie pewnych założeń dotyczących człowieka i życia ludzkiego. Życie ludzkie musi być rozumiane jako proces i jako niepowtarzalna egzystencja, osadzona w kontekście historycznym, a przede wszystkim obdarzona subiektywnie odczuwanym sensem zawartym w odkrywanych wartościach. W konsekwencji, człowiek jest osobą, czyli bytem, który poza wymiarami zdeterminowanymi przez geny i środowisko powinien być rozpatrywany również w wymiarze metafizycznym (noetycznym), wykraczającym poza motywację adaptacyjną w kierunku motywacji aksjologicznej.

Zasady interpretacji hermeneutycznej narracji autobiograficznych

Stosowanie interpretacji hermeneutycznej jako naukowej metody wymaga od badacza świadomości istnienia pewnych jej właściwości wyznaczających zasady postępowania. Wywodzą się one z kanonów hermeneutyki egzystencjalnej, na których opiera się metodologia psychologii rozumiejącej. Poniżej omówione zostały niektóre spośród nich.

Wyjaśnianie versus rozumienie

Analiza narracji w badaniach psychologicznych najczęściej dokonywana jest jako analiza strukturalna, typowa dla psychologii poznawczej (zob. McAdams i in. 1997, Trzebiński 2002). Teoria schematów poznawczych, które porządkują wewnętrzny świat człowieka, zakłada, że osobiste znaczenie przypisywane doświadczeniu zależy od schematu poznawczego, w ramach którego doświadczenie zostało umieszczone. Tekst uzyskany w ramach wywiadu jest traktowany jako niezależne od swojego autora („oderwane od autora”) źródło danych i analizowany według wypracowanych obiektywnych jednostek (kategorii). Wystandardyzowane sposoby analizy tekstu pozwalają na utrzymanie badań w paradygmacie wyjaśniającym mechanizmy ludzkiego zachowania. Analizie podlega tekst i struktura tekstu. Podstawowym wymogiem jest zachowanie powtarzalności w opracowaniu danych. Pod tym względem, jak przekonuje Władysław J. Paluchowski (2010, s. 53), „badania jakościowe nie różnią się niczym szczególnym od badań ilościowych”. Jasne określenie reguł wyodrębniania kategorii pozwala na zastosowanie programów komputerowych do analizy tekstu. Otrzymane wyniki można nawet przedstawić jako dane ilościowe i poddać ostatecznie obliczeniom statystycznym. Taki sposób opracowania danych pochodzących z narracji jest typowy dla psychologii wyjaśniającej. Wyjaśnianie bowiem, jak zauważa Funke (1994, s. 23), „jest efektem obiektywizacji przy zastosowaniu logicznych reguł”.

Zastosowanie analizy hermeneutycznej związanej z rozumieniem człowieka, a nie wyjaśnianiem mechanizmów nim rządzących, wymaga zmiany założeń dotyczących sposobu (sensu) istnienia samej narracji. Różnicę tę wyjaśnia Paul Ricoeur:

Według strukturalistów, zwolenników wyjaśniania bez rozumienia, tekst jest mechanizmem o czysto wewnętrznym działaniu, co do którego nie trzeba zadawać żadnych pytań [...]. Natomiast według hermeneutów romantycznych analiza strukturalna wynika z obiektywizacji obcej przekazowi tekstu, którego nie można oddzielić od intencji autora; rozumienie oznaczałoby tu ustanowienie między duszą czytelnika a duszą autora łączności. Nawet wspólnoty podobnej do tej, która powstaje podczas dialogu twarzą w twarz (Ricoeur 1992, s. 18).

Rozumienie jest centralną kategorią hermeneutyki. Ujmowane jest jako „proces, czynność, poprzez którą człowiek wyraża swój stosunek wobec świata, nadając mu nowy lub odkrywając już wcześniej ustalony sens” (Stelmach 1989, s. 40). Zrozumienie tekstu zawsze związane jest z jego interpretacją (wykładnią). Zasady interpretacji (a więc i epistemologii rozumiejącej) różnią się od wspomnianych wcześniej reguł wyjaśniania. W pewnym sensie w interpretacji również chodzi o uchwycenie struktury, ale nie struktury tekstu, tylko jednostkowej struktury egzystencji. Dlatego w tekście interpretowanym rozgranicza się wypowiedź od środków wypowiedzi: „Nie jest to problem ‘treści i formy’ [jak w analizie strukturalnej – przyp. aut.], lecz problem niezmysłowego znaczenia i zmysłowej podstawy” (Funke 1994, s. 13). W związku z tym hermeneutyka nie sprawdza faktów związanych z byciem, może jednak „odsłonić symboliczny głę-

szy sens ujętego jedynie słownie logosu” (tamże, s. 14). W interpretacji następuje więc wyraźne „oderwanie” samego tekstu i zawartych w nim faktów od ukrytego „za nim” symbolicznego sensu. I to właśnie ten sens jest w centrum zainteresowania badacza.

W świetle powyższych informacji o istocie interpretacji można by się zastanowić czy badacz-hermeneuta jest w większym stopniu naukowcem czy artystą. Wątpliwość ta rodzi się z niejasnego statusu samej hermeneutyki. Bowiem jeśli jest ona teorią zawierającą sformułowane reguły wykładni, które badacz wykorzystuje przy interpretacji tekstu, wówczas można przyjąć, że sama interpretacja zachowuje obiektywny charakter. Jeśli jednak mówi się o hermeneutyce jako o sztuce interpretacji, to w tym przypadku „wykładnia pozwala na ustalenie tych elementów znaczenia i sensu, które w normalnym rutynowym badaniu są nie do uchwycenia” (Stelmach 1989, s. 5), a samemu interpretującemu przypisuje się specjalne predyspozycje, które wykraczają poza wiedzę o regułach interpretacji. Staje się on częściowo badaczem, a częściowo artystą, który w interpretacji dokonuje również aktu tworzenia. Czy w związku z tym można efekt jego pracy uznać za wystarczająco naukowy?

Zasady interpretacji są w sposób oczywisty mniej zdeterminowane wymogami standaryzacji od reguł wyjaśniania, ale też trzeba pamiętać, że obiekt badania jest pojmowany w podobny, niezdeterminowany sposób. Jest nim sfera metafizyczna człowieka, *Dasein*, byt „wolny i niepowtarzalny w projektowaniu” i prawdopodobnie tylko do tej sfery rozwoju człowieka można zastosować metodologię rozumiejącą. Bowiem interpretacja pozwala rozpoznać najbardziej indywidualne sposoby projektowania się bytu egzystencjalnego. Tak rozumiany człowiek nie jest „kategorialnie ustalony”, można więc tylko wskazać kierunki jego autokreacji.

W samej metodologicznej istocie wyjaśnianie i rozumienie wydają się nie mieć ze sobą nic wspólnego:

[...] z jednej strony w imię obiektywizacji tekstu wszystkie subiektywne i intersubiektywne związki zostałyby wyeliminowane przez wyjaśnianie. Z drugiej strony w imię subiektywności przyswajania przekazu każda obiektywizująca analiza zostałaby uznana za obcą rozumieniu (Ricoeur 1992, s. 18).

Można jednak spojrzeć na obydwa podejścia jak na wzajemnie przenikające się w trakcie postępowania badawczego. Najtrafniej ujął to Paul Ricoeur w koncepcji dialektycznej. Kiedy ustaje sytuacja dialogu między opowiadającym i słuchającym, a pozostaje tylko tekst będący jej zapisem, staje się konieczne „zapośredniczenie rozumienia przez wyjaśnianie, zapośredniczenie, którego najbardziej godne uwagi urzeczywistnienie stanowi analiza strukturalna opowiadania” (tamże, s. 19). Jest to etap przygotowania tekstu do interpretacji. Jednak istotny jest także proces odwrotny. Każda więc procedura wyjaśniania kończy się ostatecznie interpretacją wyników:

Nie ma wyjaśniania, które nie byłoby rozumieniem. Oto opowiadanie sprowadzone przez analizę strukturalną do funkcjonowania kodów [...] zostało niejako zwiirtualizowane, to znaczy

odarte jako zdarzenie należące do dyskursu ze swojego faktycznego istnienia [...]. Trzeba teraz odbyć powrotną drogę od wirtualności do faktyczności, od systemu ku zdarzeniu [...]. Działalność analityczna okazuje się więc po prostu wycinkiem łuku interpretacyjnego, który poprzez wyjaśnianie rozciąga się od rozumienia naiwnego do rozumienia naukowego (tamże, s. 19).

Można też spróbować innej drogi poszukiwania powiązań między wyjaśnianiem a rozumieniem. Gerard Funke sugeruje mianowicie, że rozumienie znajduje się na linii wiodącej od faktów przyrody do ich wyjaśnienia: „Występuje tu transgresja: w danych przyrody nie tkwi w ogóle żaden sens, w przypadku wytworu wyjaśniania [...] ucieleśniony sens będzie stale przekraczany. [...] Celem wyjaśniania jest zapewne uchwycenie sensu, lecz wychodzi ono ponad to, co forma sensu zawiera” (Funke 1994, s. 23). Obszar interpretacji sensu leży więc między danymi przyrody a wytworem wyjaśniania.

Oczywiście wywody obu filozofów nie czynią wyjaśniania i rozumienia procesami tożsamymi, a nawet nie zmniejszają wyrazistych różnic między nimi. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że obydwa działania mogą się wzajemnie przenikać i wspierać w procesie badawczym.

Założony cel badań jako forma przedrozumienia

Zakładając cel badań empirycznych, należy pamiętać o możliwościach, jakie stwarza zastosowanie interpretacji hermeneutycznej. Istotą hermeneutyki egzystencjalnej wynikającą z tradycji filozoficznej jest nie tyle poszukiwanie sensu, ile raczej **odkrywanie związków sensu**. Poszukiwanie w procesie badawczym jest związane z wcześniejszymi założeniami (hipotezami) typowymi dla badań, których celem jest wyjaśnianie reguł rządzących mechanizmami zachowania człowieka. Hermeneutyka nie dopuszcza stawiania hipotez badawczych. Z tego też powodu nie można mówić o poszukiwaniu, lecz raczej odkrywaniu: „dla człowieka *hermaion* zatem jest w ogóle szczęśliwym odkryciem” (Funke 1994, s. 11).

Odkrywanie (odsłanianie) hermeneutyczne nie dotyczy zależności między różnymi aspektami mechanizmów psychologicznych, które to zależności można przedstawić w postaci reguł opisujących typowe zjawiska psychiczne. Odkrywane są jednostkowe, subiektywne związki sensu, które odsłaniają się nie w samym tekście, lecz w ukrytej za tekstem świadomości egzystencjalnej autora tekstu (osoby badanej), a następnie są uzgadniane w dialogu z badaczem.

Spśród różnych form interpretacji hermeneutycznej do analizy doświadczeń noetycznego poziomu funkcjonowania człowieka stosuje się interpretację egzystencjalną, która nie służy rozumieniu bytu (osoby badanej przez badacza). Służy ona rozumieniu samego bycia, a więc rozumieniu pojmowania samego siebie przez badanego. Badacz jest świadkiem i częściowo uczestnikiem tego procesu. Chodzi więc o odkrywanie związków sensu w refleksji nad egzystencjalnym dokonaniem (procesem). Odkrywanie opiera się na kanonie respektowania immanentnych praw związków

sensu (tamże, s. 15). Trzeba jednak przy tym pamiętać o zamierzonym celu badań. Hermeneutyka pozwala co prawda odsłonić symboliczny głębszy sens ukryty za tekstem, jednak nie może poprzestać na „bezinteresownym wydobywaniu jakiegoś sensu symbolicznego; musi ona raczej [...] znaleźć swój cel w przyjęciu jakiejś **postawy**” (tamże, s. 14). Taką postawą w badaniu noetycznego wymiaru człowieka jest zapytanie o jego motywację aksjologiczną, zawarte w celu badawczym.

Przy założeniu, że interpretacja hermeneutyczna jest związana z rozumieniem i odkrywaniem, a nie z poszukiwaniem i wyjaśnianiem, rodzi się wątpliwość, czy formułowanie celu badawczego i pytań badawczych nie jest związane z czynieniem wcześniejszych założeń co do oczekiwanych odkryć. W tym miejscu z pomocą przychodzi hermeneutyczna idea przedrozumienia.

Przedrozumienie (rozumienie wstępne, prerozumienie, rozumienie przesądowe) jest „pierwotnym, intuicyjnym faktem poprzedzającym właściwe dyskursywne poznanie [...]. Stanowi przede wszystkim punkt wyjścia całego procesu rozumienia, warunkując możliwość dokonania wykładni, a tym samym osiągnięcia rozumienia końcowego” (Stelmach 1989, s. 45). Punkt wyjścia do interpretacji, intuicyjnie wyczuwany sens całości przekazu i kierunek poszukiwań mogą być zawarte w sformułowanym celu badań i pytaniach badawczych, stanowiąc formę przedrozumienia, co potwierdza Funke (1994, s. 23-24): „Właśnie to, że interpretacja ma miejsce z uwagi na coś, uzasadnia występujące *implicite* przedrozumienie. [...] Pod pojęciem przedrozumienia nie należy tedy pojmować żadnego uprzedzania interpretacji, lecz wyłącznie stawianie pytań i problemów, sterowane przez momenty znaczące”.

Koło hermeneutyczne

Koło hermeneutyczne stanowi podstawę techniki interpretacji tekstu. Zgodnie z instrukcją Diltheya rozumienie ma kolisty przebieg: „Z ogółu danych tworzę cały układ struktury psychicznej, w którym szczegół interpretuję w oparciu o całość, a całość w oparciu o szczegół” (Dilthey 1993, s. 81). W instrukcji tej wyraźnie zaznacza się zasada prymatu całości nad częścią i to w dwojakim znaczeniu. Po pierwsze sens całości nie jest sumą sensów nadawanych częściom (Funke 1994, s. 17), a po drugie wejście w koło hermeneutyczne zawsze rozpoczyna się od rozpoznania sensu całości. Dopiero w odniesieniu do tego sensu można interpretować poszczególne elementy całości. Następnie w procesie naprzemiennego odnoszenia do siebie sensu części i całości dąży się ku osiągnięciu „pełnej jedności sensu” (Gadamer 1993, s. 231). Ostatecznie więc proces interpretacji „zmierza do wzajemnego przenikania i wzajemnego rozjaśniania sensu w stosunkach pomiędzy sensowną całością oraz częściami” (Funke 1994, s. 17).

Do opisanego powyżej tradycyjnego rozumienia koła hermeneutycznego jako zamkniętej całości należy jednak wprowadzić na gruncie psychologii egzystencjalnej pewną modyfikację, wynikającą z założenia na temat natury obiektu badanego, któ-

rym jest *Dasein*, byt egzystencjalny. Otóż *Dasein* jako „spełniający się projekt” nie ma charakteru skończonego, lecz otwarty, nigdy się nie domyka. Można więc uznać, że „Możliwość zamknięcia ‘koła hermeneutycznego’ wyklucza już [...] sama struktura ontologiczna egzystencji *Dasein*” (Dybel 1993, s. 168). Należałoby w takim razie przyjąć, że domykanie koła hermeneutycznego w procesie interpretacji narracji autobiograficznych ma charakter chwilowy, nie jest bowiem ustaleniem jedynym i ostatecznym. Stanowi to również element historyczności rozumienia życia ludzkiego. Wynika z tego, że stosowanie w interpretacji koła hermeneutycznego staje się możliwe pod przynajmniej dwoma warunkami:

- 1) Przy założeniu, że człowiek jest egzystencją będącą całością, układem posiadającym subiektywnie odczuwany i odkrywany sens;

- 2) Przy uwzględnieniu historycznego wymiaru rozumienia. Dzięki bowiem historyczności rozumienia osoba opowiadająca interpretuje każde zdarzenie w wielorako rozumianym kontekście: w kontekście miejsca, czasu i okoliczności zdarzenia, a przede wszystkim w kontekście całości swojego doświadczenia. To właśnie historyczność rozumienia decyduje o tym, jak człowiek, opowiadając historię własnego życia, wiąże ze sobą doświadczenia z różnych jego okresów, tworząc **tematyczne związki sensu** oraz w jaki sposób „konkretna przyszłość, teraźniejszość i przewidywana przyszłość determinują interpretację i sens nadawany życiu” (Rosenthal 1990, s. 99)

Filozoficzną podstawę tego procesu stanowią trzy kanony interpretacji hermeneutycznej: kanon wewnętrznej przynależności do siebie części i całości, kanon aktualności rozumienia i kanon dopasowania rozumienia (Funke 1994, s. 15).

Podsumowanie

Zastosowanie hermeneutyki jako epistemologii rozumiejącej ma swoją specyfikę w każdej z dziedzin nauki. Najdłuższe tradycje ma hermeneutyka biblijna, filologiczna czy prawnicza (Stelmach 1989). Interpretacja hermeneutyczna dostosowuje się do istoty danej dziedziny i jest stosowana w odmienny sposób. Inne bowiem wymagania stawia obiekt badań. Analiza hermeneutyczna w psychologii personalistyczno-egzystencjalnej służy odsłonięciu sensu ukrytego nie za tekstem, lecz za ludzkimi zachowaniami i wyborami. Człowiek rozumiany jest jako byt jednostkowy, niepowtarzalny i spełniający się w procesie rozwojowym, który może przekraczać uwarunkowania biologiczne i środowiskowe. Transcendencja ta dokonuje się na noetycznym poziomie rozwoju i tylko tak rozumiany rozwój uzasadnia zastosowanie hermeneutyki jako metody rozumienia. O ile bowiem poziomy rozwoju człowieka zdeterminowane biologicznie i środowiskowo mogą być wyjaśniane w oparciu o związki przyczynowo-skutkowe, o tyle poziom noetyczny reprezentujący sferę wolności może zostać jedynie zrozumiany. Marian Olejnik zauważa, że podejście hermeneutyczne „pozwała inaczej spojrzeć na

naturę rozwoju człowieka. Rozwój w tym podejściu nie jest kategorią empiryczną, lecz aksjologiczną [...]. Rozwój człowieka zyskuje zatem status specyficznego obiektu badania, który wymaga interpretacji, który nie ma jednoznacznej i obiektywnej wykładni” (Olejnik 2000, s. 117). Badanie rozwoju staje się więc „psychologicznym, intuicyjnym, a nie tylko logicznym modelowaniem sytuacji drugiego człowieka w jej złożoności, która znacznie przekracza abstrakcyjne, ogólne zasady” (Adamiec 1988, s. 49).

Interpretacja hermeneutyczna wprowadza do psychologii możliwość badania człowieka w jego wymiarze metafizycznym, uwzględniając potrzeby i motywację aksjologiczną charakterystyczną dla tego wymiaru. Poszerza więc obszar badawczy w zakresie procesów psychicznych. Rodzi również pytania dotyczące roli badacza jako interpretatora będącego w dialogu z pozostającym w ciągłym procesie rozwoju (spełniania się) obiektem swoich badań. W związku z tym zakłada aktywny stosunek do przedmiotu badań: „Nie istnieją nagie fakty, które mówią za siebie. To podmiot poznający zamienia dane w fakty, nadając im określone znaczenie w świetle przyjętych, wstępnych przypuszczeń, koncepcji określających ich naturę i treści” (Olejnik 2000, s. 118).

Sądzę, że podejście hermeneutyczne nie tylko poszerza ofertę, ale otwiera nową perspektywę badań w psychologii, uwzględniającą zaniedbaną dotąd sferę rozwoju człowieka.

LITERATURA

- ADAMIEC M. (1988), Doświadczenie przemiany jako kategoria psychologiczna, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- DILTHEY W. (1993), Rozumienie i życie, [w:] Wokół rozumienia. Studia i szkice z hermeneutyki, red. G. Sowiński, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków.
- DYBEL P. (1993), Heideggerowskie ujęcie problemu relacji JA-INNY w „Sein und Zeit” i jego konsekwencje dla hermeneutycznej teorii interpretacji, [w:] Fenomenologia i hermeneutyka, red. P. Dybel, Wydawnictwo UW, Warszawa.
- FUNKE G. (1994), Hermeneutyka i język, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań.
- GADAMER H.G. (1993), Koło jako struktura rozumienia, [w:] Wokół rozumienia. Studia i szkice z hermeneutyki, red. G. Sowiński, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków.
- GAŁDOWA A. (2005), Rozwój i kryteria dojrzałości osobowej, [w:] Psychologiczne i egzystencjalne problemy człowieka dorosłego, red. A. Gałdowa, Wydawnictwo UJ, Kraków.
- MAY R. (1995), O istocie człowieka. Szkice z psychologii egzystencjalnej, Dom Wydawniczy „Rebis”, Poznań.
- MCADAMS D., DIAMOND A., MANSFIELD E., DE ST. AUBIN E. (1997), Stories of Commitment: The Psychosocial Construction of Generative Lives, „Journal of Personality and Social Psychology”, 72, 3, 678-694.
- OLEJNIK M. (2000), Podejście hermeneutyczne w badaniu prywatnych teorii rozwoju, [w:] Metody jakościowe w psychologii współczesnej, red. M. Straś-Romanowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- PALUCHOWSKI W.J. (2010), Komputerowa analiza narracyjności. Wybrane problemy metodologiczne, [w:] Badania narracyjne w psychologii, red. M. Straś-Romanowska, B. Bartosz, M. Żurko, ENETEIA, Warszawa.

- RICOEUR P. (1992), *Filozofia osoby*, Wydawnictwo Naukowe Papiesskiej Akademii Teologicznej, Kraków.
- ROSENTHAL G. (1990), *Rekonstrukcja historii życia. Wybrane zasady generowania opowieści w wywiadach biograficzno-narracyjnych*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii*, red. J. Włodarek, M. Ziółkowski, PWN, Warszawa-Wrocław.
- STELMACH J. (1989), *Co to jest hermeneutyka?*, Wydawnictwo Nauka dla Wszystkich, Kraków.
- STRAŚ-ROMANOWSKA M. (1992), *Los człowieka jako problem psychologiczny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- TRZEBIŃSKI J. (2002), *Autonarracje nadają kształt życiu człowieka*, [w:] *Narracja jako sposób rozumienia świata*, red. J. Trzebiński, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.

Anna Mróz

HERMENEUTIC ANALYSIS OF AUTOBIOGRAPHICAL NARRATIONS
IN THE RESEARCH ON NOETIC LEVEL OF HUMAN DEVELOPMENT

Summary

Hermeneutics has numerous meanings. One of them is the understanding of it as the art of interpreting spoken or written text. It has also gained the status of methodology within humanistic science. The applications of hermeneutics interpretation to analyse philosophy or literary texts is widely known. The question is whether it may be applied in the research carried out on the ground of empirical science about a human; namely psychology. In psychology, the understanding of a human as 'projecting existence' representative for the personal – existential approach, is the closest to the humanistic sciences. Due to these reasons, hermeneutics as understanding methodology may find application in the research on the noetic level of human development which is not subject to biological or environmental determination, being the area where axiological motivation is executed. The historic and contextual conception of developmental experiences by means of the methodology which understands and not only explains human behaviour, allows to discover new areas of functioning of the human psyche. The article also presents the rules applied while making use of hermeneutics interpretation of autobiographical narration on the ground of psychology backed up with their philosophical basis.